

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT FILOLOGIE**

**FEMINITATEA SUB SEMNUL EMOȚIILOR ÎN
CONTEXTUL LITERATURII ROMÂNE INTERBELICE.
HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat: Prof. univ. dr. habil. Angelo MITCHIEVICI

Student-doctorand: Moraru (Dumitru) Adriana

CONSTANȚA, 2024

CUPRINS

Argument.....	5
Capitolul I: Discursul feminist. Abordări ale feminității în științele umaniste europene..	14
1.1. Femei, feminism, feminitate.....	14
1.2. Feminismul ca spațiu a controverselor.....	18
1.3. O abordare a feminismului în diacronie.....	21
1.4. Feminitatea.....	27
1.5. Femeie, femei, starea de femeie.....	31
1.6. Feminitate/masculinitate – avataruri teoretice.....	34
1.7. Decupajele feminității.....	40
1.7.1. Corpul. Corpul la feminin.....	40
1.7.2. Corpul ca spațiu al puterii – abordări feministe	48
1.7.3. Maternitatea.....	51
1.7.4. Prostituția.....	56
1.7.5. Sexualitate, pornografie, erotism.....	66
1.7.5.1. Georges Bataille și problema transgresiunii.....	66
1.7.5.2. <i>Strategiile fatale</i> ale lui Jean Baudrillard.....	69
1.7.5.3. Giorgio Agamben și problema nudității.....	76
1.7.5.4. Byung-Chul Han – despre tirania transparenței.....	79
Capitolul al II-lea: Construcția feminității în literatura română interbelică: teorii și interpretări.....	82
2.1. Istoria mentalităților – premise conceptuale.....	82
2.2. Generează Marele Război o nouă conștiință feminină?.....	87
2.3. Emanciparea femeii: opinii în dialog.....	91
2.3.1. Linia ultraconservatoare.....	91
2.3.2. Linia conservatoare.....	94
2.3.3. Linia ambivalentă.....	99

2.3.4. Linia emancipatoare.....	102
2.4. Discursul politic.....	111
2.5. În căutarea dimensiunii moderate a existenței.....	114
2.6. Studiu de caz: romanul <i>Adela</i> - societatea vălului într-o lume a transparenței.....	123
Capitolul al III-lea: Literatura feminină sub semnul emoțiilor	142
3.1. Emoțiile – tensiuni cu parfum de litigiu doctrinar.....	142
3.2. Martha C. Nussbaum sau despre rațiunea din spatele emoției.....	150
3.3. Emoțiile și genul.....	154
3.4. Literatura feminină – de la camera separată a alterității la camera integrată a diferenței...161	
3.5. Scrisul are gen?.....	163
3.6. Critica literară românească despre literatura feminină.....	169
3.6.1. Vocile masculine: Garabet Ibrăileanu, Eugen Lovinescu, G. Călinescu, Eugen Ionescu.....	171
3.6.2. Vocile feminine – femeile despre ele.....	186
Capitolul al IV-lea: Hortensia Papadat-Bengescu.....	191
4.1. Intersecții biografice.....	191
4.2. Hortensia Papadat-Bengescu prin filtrul critic al epocii.....	198
4.3. Feminismul și feminintatea în viziunea Hortensiei Papadat-Bengescu.....	207
4.4. Feminitatea prozei Hortensiei Papadat-Bengescu – considerații generale.....	210
4.5. Feminitatea dispusă la mărturisire.....	217
4.5.1. <i>Romanul Adrianei</i> sau despre evadarea din sine.....	222
4.5.2. Confesiunile <i>Femeii în fața oglinzii</i>	230
4.5.3. Feminitatea sub semnul tăcerii în <i>Ciclul familiei Hallipa</i>	244
Concluzii.....	280
Bibliografie.....	283

Cuvinte-cheie: *feminitate, feminism, emoție, perioada interbelică, literatură feminină*

Teza *Feminitatea sub semnul emoțiilor în contextul literaturii române interbelice*. Hortensia Papadat-Bengescu identifică încă din titlu aria sa de cercetare, oprindu-și atenția asupra contextului interbelic și a modului în care un eșafodaj discursiv și mentalitar impune exersarea feminității cu întregul registru afectiv pe care ea îl implică. De aceea, am respectat sensul uzual de desfășurare a discursului științific, urmărind tranziția de la teorie la aplicație și invitând la analiză proza Hortensiei Papadat-Bengescu, cea mai vizibilă figură feminină a literaturii interbelice.

Lucrarea este structurată în patru vaste secvențe de cercetare, fiecare dintre acestea susținând argumente care să confirme soliditatea ipotezei conform căreia feminitatea este un construct cultural, iar elementele care o compun se extrag din epocile în care ea se manifestă. Premisa conceptuală de la care am pornit demersul nostru științific a fost că epocile istorice – în cazul de față, perioada interbelică – se diferențiază prin înregistrarea nuanțelor sensibilităților, totul devenind un „studiu al mediațiilor și al raportului dialectic între condițiile obiective ale oamenilor și modul în care ei le povestesc și chiar le trăiesc”¹. Biblioteca teoretică și critică a fost recuperată mai curând pentru fondul de idei, plasându-se în acord cu obiectivele vizate.

Capitolul inaugural, *Discursul feminist. Abordări ale feminității în științele umaniste europene*, a propus o abordare a discursului feminist, revizitând conceptele cheie ale curentului, afirmându-i principiile, recunoscându-i limitele și denunțându-i divergențele descoperite chiar în interiorul teoretizărilor sale. Am refuzat să privim feminismul ca pe o rezervație în care femeile își discută condiția „între ele”, despărțindu-se de restul lumii – și, cu toate acestea, depinzând de structurile acestei lumi – sau situându-se în opoziție nediferențiată față de universul viril – și, cu toate acestea, conviețuind cu el. Atenția s-a concentrat pe a înțelege feminismul, eliberați fiind de forța înflăcărată a pledoariei și integrând acuitatea analizei științifice. Un refuz al poncifelor, o chestionare a axiomelor, o analiză a resorturilor politice, sociale, economice și morale oferă un spațiu clar în care condiția femeii – fără a fi ruptă de condiția umană – își justifică adevărurile despre feminitate. Am descoperit că feminismul are, în fond, meritul de a aduce ca temă de discuție emanciparea femeii, de a solicita o așezare a

¹ M. Vovelle *apud* Duțu, Alexandru, *Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților*, București: Meridiane, 1986, p.9.

raporturilor între sexe în termenii pe care contextul social al primei jumătăți a secolului al XX-lea îl propune. Mai mult, am recunoscut faptul că feminismul creează un spațiu de dialog pentru scriitorii români din epoca interbelică, scriitori care propun, prin personajele ce evoluează în universul diegetic, întruchipări mai mult sau mai puțin fidele ale doctrinei. Acest capitol va fi preluat de următorul în observarea modului cum feminismul european a reverberat teoretic și practic în spațiul românesc, provocând, chestionând, dar, în definitiv, invitând la dialog eșafodajul ideologiei interbelice. Hortensia Papadat-Bengescu va actualiza o variantă particulară de înțelegere a acestei doctrine, distanțându-se precaut de forma activistă a feminismului, dar integrându-i cu abilitate principiile prin personajele create. Dacă putem vorbi despre un feminism al Hortensiei Papadat-Bengescu – mai ales că ea nu-și asumă o poziție declarată în această direcție – atunci îl vom recunoaște în subtilitatea anumitor personaje, în îndrăzneala autoarei de a aborda zone tematice marginalizate ori trunchiat prezentate până în acel moment, dar, mai ales, în contextul mentalitar al epocii interbelice, unul efervescent, care favorizează mutații în modul în care scriitoarele înregistrează nuanțele feminității.

Concluzia acestei secvențe este că spiritul feminin nu poate fi cuprins într-o sintagmă sau într-un tipar, ci evoluează în funcție de epoci, mentalități sau mijloace de analiză. Chiar etichetarea feminității prin formule ca „mister feminin” sau „etern feminin” nu a putut surprinde multitudinea manifestărilor acesteia, ci a așezat-o într-un inechitabil pat al lui Procust. Această structură – paradox al mediocrității abisale – ne-a provocat la descoperirea valențelor ei: de ce femeia devine incomprehensibilă?, ce nu înțeleg bărbații la femei?, care este semnificația emoțiilor feminine?, se pot pune într-o ecuație rațională emoțiile pe care le trezește feminitatea? – întrebări care au asigurat cu succes deplasarea către următorul capitol.

Capitolul secund, *Construcția feminității în literatura română interbelică: teorii și interpretări*, a pornit de la constatarea că lipsa de omogenitate a existenței femeilor din perioada interbelică fragilizează orice demers analitic, unul care își propune încă de la început să nu alunece în locuri comune, ci să colecteze pliurile acestei existențe, pichetându-și abordarea prin apelul la caracterul interdisciplinar al itinerariului. Astfel că, am încercat să fixăm decorul ideilor despre feminitatea interbelică, utilizând vocabularul specific epocii, unul care operează cu termeni generici precum „românul”, „bărbatul”, „femeia” tocmai pentru a dezvălui aparatul mental al unei etape istorice ale cărei instrumente persistă și astăzi. Am reconstruit gândirea politică a epocii interbelice analizând câteva acte discursive practicate de către agenții care negociază prin cuvânt contexte sociale, mentalitare, comportamentale. Pentru a calibra corect așteptările, am considerat oportună o abordare caleidoscopică a opiniilor despre emanciparea

femeilor din perioada interbelică, invocând toate liniile vocilor intelectualității românești, de la cea ultraconsevatoare (Emil Cioran, Mircea Eliade, Nae Ionescu ori Nicolae Iorga), la cea conservatoare (Duiliu Zamfirescu, Simion Mehedinți, Sextil Pușcariu, Tudor Arghezi, Garabet Ibrăileanu, Eugen Ionescu și G. Călinescu), ajungând la direcția ambivalentă (Camil Petrescu și Eugen Lovinescu) și încheind cu vocile emancipatoare ale feministelor Calypso Botez și Alexandrina Cantacuzino.

Tot în acest capitol, explorând dimensiunea moderată pe care o oferă contextul social, am descoperit că perioada interbelică recunoaște un climat mental în cadrul căruia masculinitatea și feminitatea se etajează pe nivele precum: educație, stil de viață, muncă, roluri de gen, vestimentație, tinerețe, familie, muzică, sport, dans, timp liber, vilegiatură, moravuri – toate nuanțând tabloul unei epoci contradictorii, elogiata și criticată în aceeași măsură. Nemaiaceptând statutul de ființă marginală, femeia din perioada interbelică devine o prezență tot mai consistentă, generând reacții, incomodând eșafodajul mentalitar conservator, afirmând necesitatea unei renegocieri a statutului și a unei nuanțări a feminității sale. Capitolul s-a încheiat printr-un scurt studiu de caz făcut romanului *Adela*, scris de Garabet Ibrăileanu, pentru că am descoperit în el acele elemente stereotipe care îmbracă feminitatea, așa cum era ea construită mentalitar în timpul istoric cuprins între 1871 și începutul Primului Război Mondial („*la belle époque*”), conținând germenii unei feminități preluate și de epoca interbelică. Am considerat oportună o astfel de abordare pentru a face loc literaturii feminine interbelice, una care, din interiorul propriului univers sufletesc, va confirma ori va infirma stereotipurile gândirii masculine.

Cel de-al treilea capitol, *Literatura feminină sub semnul emoțiilor*, a favorizat ideea existenței unei scripturi culturale a emoțiilor, integrând toate acele reguli despre ce trebuie să simtă indivizii, despre cum trebuie să exteriorizeze emoțiile ținând cont de logica acestora, de situația socială în care se manifestă, de ideologiile asociate lor. Vorbim deci de îmbrățișarea unei poziții construcționiste referitoare la emoții, una în care acestea „depind de indicii culturali și de interpretarea lor; prin urmare, practica lingvistică, valorile, normele, credințele constituie substanța emoțiilor”². Martha C. Nussbaum a constituit piatra unghiulară din punct de vedere metodologic ce ne-a structurat înțelegerea și raportarea la emoții. Pornind de la afirmația

² Barbalet, J.M., "Emotion: cultural aspects", în G. Ritzer (ed.) *Blackwell's Encyclopedia of Sociology*, Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2007, pp.1374-1377.

axiomatică „emoțiile sunt judecări”³, am demarat o investigație despre modul în care emoțiile sunt sculptate de societate, emoții care, la rândul lor, sunt forme de articulare a unor cogniții.

Pe această schelă ideatică se instalează viața și creația Hortensiei Papadat-Bengescu, extrăgându-și paleta emoțională nu doar din experiența biografică, ci și din circumstanțele societății interbelice. Subtil, în toate creațiile sale (atât cele calificate drept proză subiectivă, cât și cele din perioada de obiectivare), scriitoarea reafirmă dimensiunea cognitivă a emoțiilor, provocându-ne la o decriptare a feminității prin conștiința unei femei aflate în acord cu epoca în care trăiește și cu reflexele mentalitare ale acesteia. Încercând să schițăm un spațiu al receptării prozei feminine în perioada interbelică, am descoperit o temă fecundă intelectual, ce antrenează reflecția asupra criteriilor și mecanismelor excluderii, asupra legitimității unor ierarhii, asupra rolului „minorilor” sau „marginalilor” în ansamblul unui sistem de valori. Sintagma „literatură feminină” a fost întâmpinată cu o paletă largă de reacții – de la neîncredere, ironie, condescendență, la entuziasm și încurajare generând ca efect uniformizarea, nivelarea, obsesia de integrare – toate din nevoia stabilirii unei embleme confortabile ce refuză individualizarea și instituie ideea că toate scriitoarele sunt autoare ale unor variațiuni pe aceeași temă.

Pentru a colora contextul literaturii interbelice, am prezentat vocile masculine ale criticii literare (Garabet Ibrăileanu, Eugen Lovinescu, G. Călinescu, Eugen Ionescu), care au acordat interes literaturii feminine, recuperând tendințe și modalități de abordare extrase direct din contextul mentalitar al epocii. Am descoperit puncte comune, atitudini contradictorii, dar și posturi concesive preluate cu succes de criticii contemporani. Tabloul a inclus și câteva intervenții feminine, atât ale perioadei interbelice, cât și ulterioare, care și-au susținut părerile cu îndrăzneală, cu ironie față de „vocile serioase” ale criticilor literari ori cu precauție, justificând și, uneori, cauționând abordările stereotipe ale literaturii feminine. Miza capitolului a fost formularea unui răspuns la întrebarea dacă există un specific al literaturii feminine. Cu siguranță acesta este definibil sub forma unor constante, cum ar fi: subiectivismul, narcisismul, instinctualitatea, senzualitatea, preocuparea pentru studiul femeii, dar totul se relativizează pe tărâmul artei adevărate.

Literatura feminină interbelică este una exploratorie, provocată de o serie de recesiuni funciare ale eului, ale realității, ale limbajului. De aceea, opera scriitoarelor rămâne deschisă

³ Nussbaum, Martha C., *Terapia dorinței: teorie și practică în etica elenistică*, cu o nouă introducere a autoarei, Martha C. Nussbaum; traducere din engleză de S.G. Drăgan, București: Humanitas, 2022, p.12.

prin „închiderea” limbajului său. Concluziile acestui capitol avantajează ideea că sintagma „literatură feminină” nu conține ideea de minimalizare, inferioritate sau precaritate, ci doar precizează teme și maniere literare. Am descoperit, de asemenea, că marginalizarea literaturii feminine este o chestiune sociologică, drept urmare, asumată de istoria mentalităților. Echipați cu această grilă de lectură, am încurajat o înțelegere a operei Hortensiei Papadat-Bengescu pe fondul epocii interbelice, una a tensiunilor doctrinare și a nevoii de exprimare în toate formulele ei, enunțând refrenul că textul literar conservă ceea ce epoca are specific.

Ultimul capitol, dedicat *Hortensiei Papadat-Bengescu*, pornește de la o afirmație a autoarei înseși – „Autobiografia mea literară cu cea personală se confundă inextricabil”⁴, anunțând și intenția de a pune în dialog cele două ipostaze care asigură identitatea scriitoarei: eul artistic, pe de o parte, și existența cursivă, pe de altă parte. Această conviețuire a anilor vieții cu anii cărții, tensionată deseori, generează subtilitatea operei bengesciene și ne provoacă să descoperim, dincolo de textul propriu-zis (analizat, etichetat, interpretat cu succes de critica literară), un text complementar, cel al biografiei autoarei (format în scrisori, interviuri ori fragmente autobiografice). Trebuie menționat că, în acest moment al tezei, am încercat pe cât posibil să nu ne lăsăm descurajați de naturala întrebare: ce rost ar mai avea încă un demers de cercetare despre opera Hortensiei Papadat-Bengescu, mai ales că toate lucrurile cardinale au fost rostite deja?

Pentru a construi firul existenței biografice și literare a Hortensiei Papadat-Bengescu am utilizat atât lucrări de critică literară dedicate autoarei sub forma monografiilor, cât și secvențe repartizate în analize ample. Provocator însă ni s-a părut exercițiul de recuperare a elementului biografic prin vocea autoarei înseși, care formulează cea mai autorizată schiță de autoportret. Demersul a continuat printr-o navigare prin exegeza epocii, profitabilă pentru înțelegerea creației bengesciene pentru că anulează intervalul temporal și ne instalează convenabil în orizontul primului public, cel contemporan scriitoarei. Am descoperit și am chestionat etichetele acordate lucrărilor sale, luând, de data aceasta, distanța necesară unei mai ample analize. Am înțeles feminitatea scriiturii Hortensiei Papadat-Bengescu, asumată ori negată, și am căutat în ordinea discursului acele comportamente, acele partituri, emoții ori identități care destăinuie mentalul unei epoci.

⁴ Vancea, Viola, *Hortensia Papadat-Bengescu interpretat de...*, Antologie, studiu introductiv, tabel cronologic și bibliografie de Viola Vancea, București: Eminescu, 1976, p.34.

Avantajos prin multitudinea pozițiilor afirmate, cadrul discursiv interbelic poate fi însă redus la două direcții dominante: descoperim, pe de o parte, o încurajare a afirmării femeii, stimulată să ia cuvântul, să-și asume limbajul ca formă de articulare a unei identități sociale, de reflectare a propriei dimensiuni a existenței; pe de altă parte, se arată o linie conservatoare și ultraconservatoare care preferă eșafodajul social deja existent, condamnând orice ieșire a femeii din spațiul rezervat ei și încurajând tăcerea ca manifestare a identității feminine, desigur cu argumentul conservării unui etern feminin și a unei taine ce nu-și permite o divulgare prin cuvânt. Respectând acest raționament, am repartizat creația Hortensiei Papadat-Bengescu în două etape: am studiat proza de început (volumele *Ape adânci*, *Sfinxul*, *Femeia în fața oglinzii*), descoperind o feminitate dispusă să se mărturisească, una care va ridica la rang de teme experiențe feminine precum iubirea, corpul, maternitatea, frumusețea, seducția, evadarea; a urmat o cercetare a *Ciclului Hallipilor* în termenii unei feminități aflate sub semnul tăcerii, uneori mai elocventă decât cuvântul. Am descoperit cum personajele feminine din *Ciclul familiei Hallipa* devin „vocile” unor tăceri alimentate din suferință, rușine, dispreț, vinovăție, seducție, maternități ratate, boală, snobism ori refuzuri ale unei construcții sociale. Analiza s-a realizat împrumutând viziunea autoarei conform căreia „pentru femeie orice suferință îi pune în valoare capacitățile emotive”⁵. Firul care a legat întreg demersul analitic a fost reprezentat de emoție, în tonurile sale, în zgomote și în tăceri, în priviri și în gesturi.

Ideea de la care am pornit și care s-a confirmat pe corpusul de texte bengesciene inclus în lucrare a fost aceea că emoțiile nu pot fi separate de contextul mentalitar al unei epoci, că exersarea lor se face exclusiv în registrul codificat de discursurile epocii și că femeia, în mod particular, are capacitatea de a înțelege și de a internaliza normativele sociale, neieșind din tiparul gestual și afectiv pe care perioada i-l pune la dispoziție. Gustul amar al emoțiilor negative – revendicat și dintr-o anumite constituție afectivă pe care însăși autoarea și-o asumă, declarând că „eu, de altfel, sunt grav atinsă de mizantropie (...) din pricina ei văd cam mohorât”⁶ – leagă narațiunile Hortensiei Papadat-Bengescu, indiferent dacă ele se manifestă confesiv (ca în scrierile din prima etapă) ori se ascund în spatele tăcerilor din *Ciclul familiei Hallipa*. Deși acuzată că fură misterul feminin, că bisturiul chirurgului sufletesc pătrunde prea adânc, evacuând orice taină a femeii, proza Hortensiei Papadat-Bengescu nu își pierde feminitatea, ci, împrumutând viziunea lui Constantin Ciopraga, vom spune că „feminitatea e numai surdinizată,

⁵ Hortensia Papadat-Bengescu *apud* Ciopraga, Constantin, *Hortensia Papadat-Bengescu*, București: Cartea Românească, 1973, p.51.

⁶ Hortensia Papadat-Bengescu în Vancea, Viola, *op. cit.*, p.32.

nu absentă”⁷. Pe acest calapod, „reflecțiilor li se asociază detalii ce scot în relief sufletul femeii”⁸, sporindu-i astfel misterul.

BIBLIOGRAFIE (SELECTIV)

Aderca, Felix, *Mărturia unei generații*, prefată de Valentin Râpeanu, București: Editura Pentru Literatură, 1967.

Agamben, Giorgio, *Profanări*, Traducere de Alex Cistelean, București: Tact, 2010.

Agamben, Giorgio, *Nuditatea*, Traducere din italiană de Anamaria Gebăilă, București: Humanitas, 2014.

Baltrusaitis, Jurgis, *Oglinda*, Cuvânt înainte și traducere de Marcel Petrișor, București: Meridiane, 1981.

Barthes, Roland, *Fragmente dintr-un discurs îndrăgostit*, București: Cartier, 2007.

Barthes, Roland, *Neutrul: note de curs la Collège de France: 1977-1978*, text stabilit, adnotat și prezentat de Thomas Clerc; trad. din franceză și pref. de Alexandru Matei, București: Univers Publishing House, 2017.

Bataille, Georges, *Erotismul*, Traducere de Dan Petrescu, București: Nemira, 2005.

Baudrillard, Jean, *Societatea de consum: mituri și structuri*, Traducere de Alexandru Matei, Prefată de Ciprian Mihali, București: Comunicare.ro, 2005.

Baudrillard, Jean, *Strategiile fatale*, Traducere de Felicia Sicoie, Iași: Polirom, 1996.

Berechet, Lăcrămioara, *Modele cultural-literare la marginea imperiilor. Eseu despre romanul românesc interbelic*, Constanța: Ovidius University Press, 2009.

Bloom, Harold, *Canonul occidental – Cărțile și Școala Epocilor*, Ediția a II-a, traducere de Delia Ungureanu, Prefată de Mircea Martin, București: Grupul Editorial Art, 2007.

Bodiu, Andrei, Ilie, Rodica, Lăcătuș, Adrian (coord.), *Dilemele identității. Forme de legitimare a literaturii în discursul cultural european al secolului XX*, Editura Universității Transilvania Brașov, 2011.

Boncu, Ștefan, Nastas, Dorin (coord.), *Emoțiile complexe*, Iași: Polirom, 2015.

Le Breton, David, *Despre tăcere*, Traducerea: Constantin Zaharia, București: ALL Educațional, 2001.

Le Breton, David, *Antropologia corpului și modernitatea*, Traducere de Doina Lică, Timișoara: Amarcord, 2002.

Le Breton, David, *Evadarea din sine: o tentație contemporană*, București: Trei, 2018.

⁷ Ciopraga, Constantin, 1973, *Hortensia Papadat-Bengescu*, București, Editura Cartea Românească, p.230.

⁸ *Ibidem*.

- Bruckner, Pascal; Finkielkraut, Alain, *Noua dezordine amoroasă*, București: Nemira, 1995.
- Cosma, Ghizela, *Femeile și politica în România. Evoluția dreptului de vot în perioada interbelică interbelică*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2002.
- Cosmovici, Andrei, *Psihologie generală*, Iași: Polirom, 1996.
- Cozea, Liana, *Prozatoare ale literaturii române moderne*, Oradea: Biblioteca Revistei „Familia”, 1994.
- Dragomir, Otilia, Miroiu, Mihaela (coord.), *Lexicon feminist*, Iași: Polirom, 2002.
- Dragomir, Alexandru, *Cinci plecări din prezent. Exerciții fenomenologice*, ediție îngrijită de Gabriel Liiceanu, București: Humanitas, 2005.
- Eliade, Mircea, *Virilitate și asceză. Scrieri de tinerețe 1928*, Îngrijirea ediției, note și indice de Mircea Handoca, București: Humanitas, 2008.
- Faur, Lia, Axinte, Șerban (coord.), *Cum citesc bărbații cărțile femeilor*, cuvânt înainte : Șerban Foarță, Iași: Polirom, 2017.
- Foucault, Michel, *A supraveghea și a pedepsi*, Traducere de Bogdan Ghiu, Control științific de Marius Ioan, Prefață de Sorin Antohi, București: Humanitas, 1997.
- Liiceanu, Gabriel, *3 eseuri: despre minciună, despre ură, despre seducție*, București: Humanitas, 2013.
- Liiceanu, Gabriel, *Continentele insomniei*, București: Humanitas, 2017.
- Liiceanu, Gabriel, *Despre limită*, București: Humanitas, 2019.
- Lipovetsky, Gilles, *A treia femeie*, Traducator: Radu Sergiu Ruba și Manuela Vrabie, București: Univers, 2000.
- Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, București: Editura 100+1Gramar, 2002.
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești: Paralela 45, 2008.
- Mihăilescu, Florin, *Introducere în opera Hortensiei Papadat-Bengescu*, București: Minerva, 1975.
- Mihăilescu, Ștefania, *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838-1929)*, Iași: Polirom, 2002.
- Miroiu, Mihaela, *Gândul umbrei. Abordări feministe în filosofia contemporană*, București: Alternative, 1995.
- Mitchievici, Angelo, *Farmecul vieților distruse: câteva reflecții despre ratare*, București: Humanitas, 2022.
- Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, București: Cartea Românească, 2008.
- Niel, Mathilde, *Drama eliberării femeii*, Prefață și traducere Ecaterina Oproiu, București: Editura Politică, 1974.

Nussbaum, Martha, *Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions*, Cambridge University Press, 2001.

Nussbaum, Martha C., *Terapia dorinței: teorie și practică în etica elenistică*, cu o nouă introducere a autoarei, Martha C. Nussbaum; traducere din engleză de S.G. Drăgan, București: Humanitas, 2022.

Papadat-Bengescu, Hortensia, *Scrisori către Camil Baltazar, Studii și documente*, București: Editura Pentru Literatură, 1965.

Papadat-Bengescu, Hortensia, *Nuvele. Povestiri*, București: Minerva, 1980.

Papadat-Bengescu, Hortensia, *Femeia în fața oglinzii*, Antologie, postfață și bibliografie de Ion Bogdan Lefter, București: Minerva, 1988.

Papadat-Bengescu, Hortensia, *Ciclul familiei Hallipa*, vol. I și II, Prefață, considerații bibliografice de Valeriu Râpeanu, Text stabilit, tabel cronologic, bibliografie, argument de Dimitrie Stamatiadi, București: 100+1 Gramar, 2001.

Pârvulescu, Ioana, *Alfabetul doamnelor. De la doamna B. la doamna T.*, București: Humanitas, 2021.

Sircuța, Cristina, *Viața femeilor în România interbelică*, București: Oscar Print, 2016.

Sloterdijk, Peter, *Mânie și timp*, trad. de Andrei Anastasescu, București: Art, 2014.

Sora, Simona, *Regăsirea intimității. Corpul în proza românească interbelică și postdecembristă*, București: Cartea Românească, 2008.

Tăriceanu, Elena Alina, *Prostituția: politici și practici: în cine dăm cu piatra?*, Iași: Polirom, 2014.

Terzea-Ofrim, Lucia, *Ce mi-e drag nu mi-e urât. O antropologie a emoției*, București: Paideia, 2002.

Trandafir, Constantin, *Hortensia Papadat-Bengescu și literatura europeană*, București: Ideea Europeană, 2016.

Țârâu, Virgiliu (coord.), *Condiția femeii în România în secolul XX. Studii de caz*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2002.

Ungureanu, Cornel, *Anișoara Odeanu, contextul unor romane*, Prefață la Anișoara Odeanu, *Într-un cămin de domnișoare și Călător din noaptea de Ajun*, Timișoara: Facla, 1983.

Ursa, Mihaela (coord.), *Divanul scriitoarei*, Cluj-Napoca: Limes, 2010.

Vancea, Viola, *Hortensia Papadat-Bengescu interpretat de...*, Antologie, studiu introductiv, tabel cronologic și bibliografie de Viola Vancea, București: Eminescu, 1976.

Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, II, București: Editura Pentru Literatură, 1966.

Woolf, Virginia, *O cameră separată*, traducere de Radu Paraschivescu, București: Univers, 1999.

Zaharia-Filipaș, Elena, *Studii de literatură feminină*, București: Paideia, 2004.